

MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ZÁKLADY ANDRAGOGIKY

Přednáška z předmětu
Společenskovední základ

Přednášející: **doc. PhDr. Tomáš Čech, Ph.D.**

ZÁKLADY PEDAGOGIKY VOLNÉHO ČASU JAKO VÝCHODISKO PRO ANDRAGOGIKU

VOLNÝ ČAS

- Čas, v němž člověk koná převážně **svobodně a dobrovolně** činnosti pro sebe nebo pro druhé **ze svého vnitřního popudu a zájmu**.
- Bývá definován rovněž jako **výslednice** celkového času v životě člověka, od kterého **odečteme čas potřebný k uspokojování biologických a sociálních potřeb** (spánek, syčení, hygiena...) **a povinnosti vyplývající z návštěvy školy a zaměstnání** (v angličtině pojetí **free time**).

- U dětí a mládeže je z výchovných důvodů žádoucí jeho **pedagogické ovlivňování**, usměrňování, jelikož volný čas skýtá obrovský prostor a potenciál pro osobnostní rozvoj jedince, ale také řadu rizik, a pokud není tento prostor smysluplně zaplněn, dítě si musí hledat podněty samo a ty mohou být rizikové (v angličtině pojetí **leisure**).

- **Je protipólem kvalitního pracovního nasazení** (ve škole i zaměstnání).
- **Podílí se na vytváření hodnotového systému dětí i dospělých.**
- **Podporuje mnohostranný rozvoj osobnosti jedince** (vůle, seberegulačních vlastností aj.).
- **Vytváří a ovlivňuje sociální vztahy, sociální interakci a komunikaci.**
- **Mnohé aktivity podporují zdraví, tělesný vývoj a zdravý životní styl.**
- **Působí efektivně jako prevence rizikového chování.**

Edukativní charakter prostředí školy a volného času

EDUKACE VE ŠKOLE

- POVINNOST
- VNĚJŠÍ MOTIVACE
- EDUKATIVNÍ CÍL jako STANDARD
- TRADIČNÍ výchovné prostředky a formy
- FORMÁLNÍ UČITEL jako zákonodárce (nejen)
- VĚKOVĚ HOMOGENNÍ SKUPINY ŽÁKŮ

EDUKACE VE VOLNÉM ČASE

- SVOBODA
- VNITŘNÍ MOTIVACE
- VOLBA VLASTÍCH CÍLŮ
- NETRADIČNÍ výchovné prostředky a formy
- NEFORMÁLNÍ PEDAGOG jako představitel mravních norem
- (nejen) VĚKOVĚ HETEROGENNÍ SKUPINY DĚTÍ

VÝCHOVA VE VOLNÉM ČASE

Jedná se o pedagogické ovlivňování jedince, které se vyznačuje těmito znaky:

- probíhá mimo povinné vyučování;
- probíhá zpravidla mimo bezprostřední vliv rodiny (ale v úzké kooperaci);
- je institucionálně zajištěná (institucí, organizací, souborem...);
- uskutečňuje se převážně ve volném čase.

Poskytuje příležitost k:

- **racionálnímu využívání volného času;**
  - **formování hodnot a zájmů;**
  - **uspokojování a kultivování potřeb;**
  - **rozvíjení specifických schopností;**
  - **upevňování žádoucích morálních vlastností.**
- Je důležitou součástí **psychohygieny** dítěte; kvalitní podněty jsou efektivním **způsobem odpočinku, relaxace, rekreace a zábavy** a **odrážejí se ve studijních i pracovních výkonech** člověka.

FUNKCE VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE

- výchovná;
- vzdělávací;
- zdravotní;
- sociální;
- preventivní.

KVALITA VOLNÉHO ČASU JEDINCE

(z hlediska podnětů, vyváženosti, vztahů atp.)

JE PŘÍMO ÚMĚRNÁ

KVALITĚ ŽIVOTA A ŽIVOTNÍHO STYLU ČLOVĚKA

PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU VS. VÝCHOVA VE VOLNÉM ČASE

□ Pedagogika volného času

Vědní obor, který se zabývá teoretickými i praktickými aspekty výchovy ve volném čase

□ Výchova mimo vyučování

Jednou z **oblastí výchovy**, která využívá specifické metody a formy práce vzhledem k výchovnému působení na jedince ve volném čase

PROSTŘEDKY VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE

Prostředky:

- pohádka,
- hra,
- kultura,
- umění,
- média,
- sport
- odměna,
- trest atd.

TRENDY V EDUKACI VE VOLNÉM ČASE

VÝCHOVA ZÁŽITKEM

- Znovuobjevená metoda založená na **intenzivních prožitcích** a **zkušenostech** získaných aktivní účastí v programu zahrnující zpravidla fyzicky náročné činnosti spojené s určitou mírou **kontrolovaného rizika**, převážně ve vnějším, přírodním i městském prostředí („outdoorové aktivity“).
- Zaměřeny na **rozvoj sebepojetí, sociálních vztahů a vztahů k životnímu prostředí**, proto mimo fyzického výkonu zahrnují obvykle **sebereflexi, reflexi interakce a pozorování prostředí**.
- Předpokládá se, že **prožití a zpracování** (řízená reflexe) takto **získaných podnětů** může vést ke **změně chování a jednání** a k **pozitivnímu rozvoji osobnosti**.

14

ANIMACE

- Forma výchovné práce založená na vztazích, **nedirektivních a akčních metodách** povzbuzování mladých lidí k hledání vlastní cesty životem a schopnosti realizovat svou **svobodu a autonomii**.
- Předpokládá se množství přiměřených, zajímavě strukturovaných pozitivních možností **seberealizace** (sport a akce s intenzivním rekreačním režimem, aktivně provozovaná kultura, společensky prospěšná činnost aj.).

Důraz kladen na: otevřenost výchovné situace, dobrovolnost, možnost volby, prostor pro iniciativu, na vytváření rezistence k neg. vlivům atd.

- Forma komunitní práce, zaměřena např. na **duševní, tělesný a sociální život** lidí v určité oblasti, který vede k novým prožitkům a zkušenostem, umožňuje jim sebeuvědomění, sebevyjádření, vědomí sounáležitosti s komunitou

15

PARTICIPACE

- Děti a dospívající jsou vedeni k vyjádření názoru, účasti na rozhodování, správě, řízení a řešení společných věcí v rodině, škole, ve **volném čase**, obci...
- Spoluúčast je chápána jako **zdroj pozitivních motivací, osobního uspokojení i prospěšných výsledků**; realizace rozhodnutí činí život dětí a mladých lidí bohatším, komplexnějším a současně složitějším a náročnějším.
- Nejde jen o pouhou fyzickou přítomnost na aktivitách, nýbrž především **vnitřní zainteresovanost**. Ta **vyžaduje přebírat spoluodpovědnost za rozhodování, následně jednání a zlepšování současného stavu**.
- Ohnisko ve 3 základních oblastech: **1. Život obce, 2. Volný čas, 3. Výchova k občanství**

16

EDUTAIMENT

- Zábavná výuka, vzdělávání prostřednictvím zábavy, spojení zábavy se vzděláváním ve smyslu Komenského „škola hrou“.
- Termín vznikl z anglických slov education (výchova a vzdělávání) a entertainment (zábava).

ZÁKLADY ANDRAGOGIKY

Celoživotní učení jako východisko

Dva úhly pohledy:

- **učení z hlediska cílů a výsledků**
- **učení jako proces**

Celoživotní učení má svůj význam nejen v konečném výsledku, ale také v samotném procesu **aktivizace člověka, jedince i společnosti.**

Znaky celoživotního učení:

- Je **hodnotou samo o sobě**, nejen instrumentální.
- Existuje **všeobecná dostupnost** učebních možností.
- Předpokládá **uznání významu mimoinstitucionálního učení** v různých prostředích.
- Nabízí **šíři prostředků, metod a učení.**
- Kdo se učí, **podporuje osobní rysy pro navazující učení**, včetně motivace, samostatnosti, nezávislosti učení.
- Koncepte celoživotního učení jako **alternativa ke vzdělávací filozofii.**
- **Prostředek rozvoje společnosti.**
- Nabízí **zapojení každého jednotlivce.**

Znaky učící se společnosti:

V centru stojí učení organizace, nejedná se pouze o individuální učení. Proces je kontinuální, celistvý, konkrétní a může docházet k hluboké přeměně celého systému. Mění se způsob jednání, strategické cíle a centrální hodnoty a principy organizace.

Učící se společnost:

- učení jako **nepřetržitá aktivita**;
- jednotlivci přejímají **odpovědnost za vlastní rozvoj**;
- **hodnocení výsledku upřednostňuje úspěch**;
- učení jako **partnerství se všemi.**

• Cílem může být:

- *osobní rozvoj*
- *sociální soudržnost*
- *hospodářský rozvoj*

• Učící se společnost vnímáme prozatím jako ideál

Účel vzdělávání dospělých:

- **Druhá vzdělávací šance** pro lidi bez vzdělání. Poskytuje **odborné vzdělání a zvyšování kvalifikace.**
- Nabízí **rozvoj schopností vyplňovat sociální role** v rodině, sociálním životě, jako občan, atd.
- Dotýká se **sociální péče**, např. zdravotní výchovy (kouření, AIDS).
- Součástí je **individuální rozvoj**, schopností trávit hodnotně **volný čas**, sociální solidarita.
- **Vzdělávání dospělých význam pro reprodukci, stabilizaci a transformaci společnosti.**
- Vzdělávání dospělých může **zvyšovat schopnost vidět svět novým způsobem a aktivně ho měnit.**
- **Vzdělávání dospělých jako nástroj mobilizace a politické participace**

ANDRAGOGIKA

- Vytvořen podle vzoru „pedagogika“ obdobným pojmovým rozšířením pojmu **anér, andros** (muž) na **dospělý člověk** + agogé (vedení, výchova z agó; agein = vésti, řídit).
- Dříve, než andragogika získala svůj název, se předpokládalo, že metody a techniky učení dětí by se mohly aplikovat při vzdělávání dospělých.
- Pojem andragogika se tedy vytvořil proto, že **pedagogika** ze svého řeckého významu znamená **vzdělávání a výchova dětí**, a tak bylo potřeba **vzdělávání dospělých** odlišit od vzdělávání dětí, a tím tedy vznikla aplikovaná vědní disciplína **andragogika.**

Současné pojetí andragogiky:

- **Věda o výchově dospělých, vzdělávání dospělých a péči o dospělé, respektující všestranně zvláštnosti dospělé populace a zabývající se její personalizací, tzn. utvářením a kultivací osobnosti, socializací a enkulturací.**

Andragogika je:

- **aplikovanou** vědou – poznatky slouží praktickým opatřením v oblasti společenských vztahů, které jsou rozvíjeny na základě formulovaných společenských potřeb.
- také vědou **induktivní**, která svůj předmět vytváří na základě identifikovaných problémů, které se ve společnosti objevují.
- rovněž vědou **normativní**, což je dáno vlivy sociotechnických přístupů, které formulují cíle a metody a techniky jejich dosažení, čímž se z cílů stávají normy.
- **problémově a systematicky orientována**, což jí umožňuje vidět jeden problém z mnoha různých úhlů pohledu.

Dělení andragogiky

- **Teoretické disciplíny**
  - historie andragogického myšlení, výchovy a vzdělání dospělých
  - teorie vzdělávání dospělých (androdidaktika)
  - teorie výchovy dospělých
  - komparativní andragogika
  - metodologie andragogiky
- **Praktické disciplíny**
  - profesní andragogika
  - sociální andragogika
  - kulturně-vzdělávací andragogika

Předmět zájmu

Z hlediska sociálních věd **nemá** andragogika **vlastní předmět/objekt**, svůj předmět má **společný** s jinými společenskými vědami – jedná se o **učící se dospělého** – uplatňuje však jiný pohled na tento předmět. Nemá jednotné vymezení předmětu, tato vymezení jsou různá:

- **Celoživotní vzdělávání a učení se dospělých.**
- **Vyrovňování se dospělého člověka se sociálními institucemi.**
- **Mobilizace lidského kapitálu v prostředí sociální změny.**
- **Orientace člověka v kritických uzlech jeho životní dráhy či při problémovém průběhu jeho životní dráhy.**
- **Individuální a sociální souvislosti změn syntetického statusu.**
- **Animace dospělého člověka.**

Objekt zájmu

Objektem andragogiky je **dospělý člověk** (biologicky, psychicky, sociálně a ekonomicky zralý jedinec) v průběhu své životní dráhy.

Životní dráhu je možné popsat na základě čtyř dimenzí:

- **Čas** rozdělený na biografický (potenciál délky života) a sociálně historický (procházení časovými cykly a společenskými změnami)
- **Horizontální dimenze životní dráhy**, což je sociálně historický prostor, ve kterém jedinec žije a který bývá často spojován se syntetickým statutem.
- **Vertikální dimenze životní dráhy**, jedná se např. o postupy či propady na společenském žebříčku, pracovní úspěchy a neúspěchy atd.
- **Význam, hodnocení životní dráhy**

Přístupy k objektu

Sociotechnický přístup

- Na jedné straně stojí jedinec, který je poučený a ví, jak věci mají a měly by vypadat. Dále ví, jak zorganizovat situaci k dosažení změny a má k tomu moc i nástroje. Na straně druhé stojí jedinec, který má být veden a poučován, měnit své postoje a rozvíjet se. Jeho vliv se udržuje dodnes především v animacích pojetích andragogiky a i v přístupech socializačních a resocializačních.

Emancipační přístup

- Důraz je zde kladen na autonomii jedince nebo skupiny – každý má právo na vlastní cestu rozvoje. Cíl je v tomto vzdělávání dán, ale cestu si učící se určují sami.

Komunikační přístup

- Zdůrazňuje nezbytnost poznání komunikačního jednání pro optimalizaci mezilidských vztahů. Vychází z toho, že není možné předvídat společenský vývoj a nelze tak určit, zda vůbec, koho a kam vést. Je však možné poznávat základnu, formy, prostředky a významy lidské komunikace. Toto poznání následně slouží k pochopení podstaty sociálního jednání lidí a podstaty fungování společenských výtvarů.

Objekt a teoretikové andragogiky

- U teoretiků andragogiky se objevují dvě základní tendence, jak na objekt nahlížejí. Buď objekt andragogiky striktně odlišují od objektu pedagogiky, nebo objekt pedagogiky kontinuálně přechází v objekt andragogiky.

Zaměření andragogiky:

1. Tradiční oblast

- Podnikové vzdělávací systémy
- Školské vzdělávací systémy
- zájmové (mimoškolské) vzdělávací systémy

2. Vzdělávání se specifickým zaměřením

- ekologická výchova
- kulturní výchova
- politická výchova
- občanská výchova
- prevence patologických jevů v společnosti
- sexuální výchova
- zdravotní osvěta
- lékařská andragogika
- kriminalistická andragogika
- penologická andragogika (trestné zařízení, věznice)
- Podniková výchova
- vojenská výchova
- tělesná výchova

3. Služby občanům

- kulturně-výchovná činnost
- muzejnictví
- památková péče
- personalistika
- rozvoj lidských zdrojů
- personální management
- sociální správa a péče
- postpenitenciární péče (po výkonu trestu - návrat do života)
- poradenství
- volnočasové, odpočinkové a seberealizační aktivity